

Boje 1. čs. armádního sboru v SSSR na území Československa

1. čs. armádní sbor v SSSR zahájil svou slavnou bojovou cestu v Karpatech, kde v sestavě 38. sovětské armády sváděl těžké, téměř tříměsíční boje v operaci, známé v historické literatuře jako Karpatsko-dukelská operace. Výsledkem těchto úporných bojů bylo prolomení nepřátelské obrany v Karpatech, porážka německo-fašistického uskupení vojsk a zahájení přímého osvobozování československého území. Svou bojovou činností v Karpatsko-dukelské operaci pomohli sovětské a českoslovenští vojáci významnou měrou bojovníkům Slovenského národního povstání.

Vojska 38. armády a v jejich sestavě také 1. čs. armádní sbor, vyčerpaná předchozími těžkými boji, přešla koncem listopadu po dosažení řeky Ondavy dočasné do obrany.

Příslušníci 1. čs. armádního sboru

v SSSR i jejich bojoví druzí — sovětské vojáky však měli před sebou ještě dalekou bojovou cestu, na jejímž konci byla úplná porážka fašismu a osvobození naší vlasti od fašistických okupantů.

Na počátku roku 1945, na základě strategické situace na sovětsko-německé frontě, vypracoval hlavní stan vrchního velení Sovětské armády plán konečné porážky fašistického Německa. Vrchní velitel J. V. Stalin stanovil Sovětské armádě pro r. 1945 úkol: „Dovršit porážku německé fašistické armády, dobít fašistickou bestii v jejím vlastním doupěti a vztyčit nad Berlínem prapor vítězství.“¹⁾

V polovině ledna 1945 zahájila Rudá armáda útok současně na celé frontě od Baltu ke Karpatům a dále na jih. Úkol rozdrtit nepřítel na československém území měly splnit 4. a 2. ukrajinský front.

O situaci na území Československa hovoří ve svých vzpomínkách maršál A. A. Grečko: „Na té části československého území, kterou dosud ovládal Hitler, byla situace velmi napjatá. Boj proti okupantům nabýval stále ostřejších forem. Československý lid věděl, že doba, kdy bude celá země osvobozena od fašistického

jha, je velice blízká, že mu přinese svobodu Rudá armáda a 1. československý armádní sbor generála Svobody, bojující po jejím boku.“²⁾

¹⁾ J. V. Stalin, O Velké vlastenecké válce SSSR, Praha, 1954, str. 116

²⁾ A. A. Grečko, Přes Karpaty, NV Praha, 1971, str. 318

V té době byl 1. čs. armádní sbor v obraně na řece Ondavě. Dne 18. ledna 1945 zjistil průzkum, že fašistické jednotky opouštějí svá obranná postavení a ustupují. Jednotky sboru dostaly rozkaz ihned přejít do pronásledování ustupujícího nepřítele. Došlo k dalším úporným bojům, při nichž naše jednotky byly úspěšné. Po osvobození Bardejova dne 20. ledna 3. brigádou a Zborova 1. brigádou byl sbor s platností od 22. ledna vyčleněn ze sestavy 1. gardové armády a včleněn do sestavy 18. armády. V její sestavě pak postupoval na směr Prešov—Poprad—Liptovský Mikuláš, při čemž osvobodil Levoču, Kežmarok a další slovenské obce.

Koncem ledna 1945 narazily jednotky 1. čs. armádního sboru na čáře Ziar, Smrečany, Okoličná na silně opevněná fašistická postavení na výšinách v. a sv. Liptovského Mikuláše. Překonat odpor nepřítele se jim však nepodařilo a v polovině února přešly do obrany, aby se připravily na další boj.

Došlo ke změnám v organizaci sboru. Vznikly nové útvary a svazky, jako např. 4. brigáda; naproti tomu tanková brigáda se přesunula k Ostravě, aby se spolu se sovětskými svazky zúčastnila bojů o osvobození ostravské oblasti.

Koncem února 1945 vydalo hlavní velitelství Rudé armády veliteli 4. ukrajinského frontu směrnicí k útočné operaci na směr Ostrava—Olomouc—Praha. Současně s vojsky, která útočila na směr hlavního úderu frontu, měla přejít do útoku i vojska 18. armády na jeho levém křídle. Spolu s 1. čs. armádním sborem, který působil v její sestavě, měla vést útok údolím Váhu a přispět tak k porážce nepřátelského uskupení v prostoru Ostravy.

Útok na Liptovský Mikuláš byl obnoven 3. března 1945. Úporné boje o Liptovský Mikuláš trvaly devět dnů. Naším i sovětským jednotkám se sice podařilo proniknout do města, nepodařilo se však pro silný odpor nepřítele ovládnout rozhodující výšiny severně od Liptovského Mikuláše. Tím vzrůstalo nebezpečí, že fašisté proniknou na silnici vedoucí z města na východ. To vytvářelo reálné nebezpečí, že naše a sovětské jednotky by mohly být ve městě obklíčeny. Proto musely ustoupit a fašisté opět ovládli město.

Za těchto bojů se vyznamenali příslušníci protiletadlového oddílu od 1. brigády. O jedné z mnoha složitých situací, jež se během bojů o Liptovský Mikuláš vytvořily a které jsou svědectvím statečnosti našich vojáků, hovoří i záznam ve válečném deníku oddílu. Tam se uvádí: „...dne

10. března 1945 v 05.00 hodin zaútočili fašisté na naše postavení. Druhá baterie oddílu držela postavení, pokud to bylo možné. Přesto se fašistům podařilo přiblížit se ke dvěma dělům a obsluhy, které již neměly střelivo, musely ustoupit a opustit svá děla. Přesly však k poslednímu dělu baterie, které dosud mělo střelivo a pokračovaly v boji. Mezitím se vrátila skupina příslušníků baterie, která na saních dovezla střelivo. Palbou ze samopalů odrazila fašisty a donutila je ustoupit. Obsluhy rychle zasedly ke svým dělům a způsobily prchajícím fašistům velké ztráty.“³⁾

Po neúspěchu našeho útoku na Liptovský Mikuláš, byl připravován nový. Při jeho přípravě bylo využito všech zkušeností, získaných z předcházejících bojů. Bylo rozhodnuto prolomit nepřátelskou obranu tentokrát na úzkém úseku fronty,⁴⁾ kde byla vytvořena dostatečná převaha sil a prostředků.

Nový útok v prostoru Liptovského Mikuláše zahájil 1. čs. armádní sbor v ranních hodinách 30. března 1945. Všechny tři brigády sboru si vedly poměrně úspěšně, především 3. brigáda, která ovládla kótu 915 — Háje. Naše jednotky musely odrážet řadu nepřátelských protiztečí, podporovaných tanky. Přes houževnatý odpor fašistů, postupovaly v prostoru severně Liptovského Mikuláše vpřed, čímž se vytvářela příznivá situace pro vyjití sboru do týlu nepřítele. Pod hrozbou obklíčení zahájil nepřítel v noci ze 3. na 4. dubna 1945 odchod na další obranná postavení. V ranních hodinách 4. dubna 1945 bylo město osvobozeno a sbor zahájil ihned pronásledování nepřítele ve směru na Ružomberok.

Boje o Liptovský Mikuláš byly velmi těžké, což konečně potvrzují i ztráty na lidech, které u sboru činily více jak čtyři a půl tisíce padlých, raněných a nezvěstných; to jsou po Dukle největší ztráty.

Boje 1. čs. armádního sboru u Liptovského Mikuláše jsou příkladem tvůrčího uplatnění zásad sovětského vojenského umění a zkušeností, získaných z předchozích bojů. Kromě výcviku vojsk probíhala rovněž několikadenní příprava štábu sboru a brigád. Velká pozornost byla věnována i utajení přípravy útoku a oklamání nepřítele. Na směr hlavního úderu byla vytvořena dostatečná převaha sil a prostředků. Na základě zkušeností z předchozích bojů byla vytvořena silná záloha

³⁾ VHA-SSSR -V -61/5a/5 — Válečný deník 1. pl.

⁴⁾ Oproti úseku širokému 15 km, na kterém útočil náš armádní sbor při svém prvním útoku na Liptovský Mikuláš, byl tentokrát úsek průlomů jen 3 km široký

velitele sboru, které pak bylo použito k zabezpečení úspěchu sboru v prostoru osad Bobrovec a Trstené.

Následujícího dne po osvobození Liptovského Mikuláše byl osvobozen Ružomberok, 6. dubna Lubochňa a další osady.

Další postup sboru se pokoušel nepřítel zastavit úpornou obranou v Kralovanské soutěsce. Dovedným manévrem 1. a 4. brigády přes Velkou Fatru se podařilo vyvrátit německou obranu v Kralovanské soutěsce a vyjít na přístupy k Martinu. Do 11. dubna 1945 osvobodila 4. brigáda spolu s 18. rumunskou divizí město Martin a 1. brigáda spolu s 3. brigádou Vrútky.

Vojska 1. čs. armádního sboru po osvobození Vrútek a Martina pokračovala v útoku a k večeru téhož dne navázala dotyk s nepřitelem, který zaujal obranu na Malé Fatře. Zalesněný jižní hřbet Malé Fatry se stal poslední velkou přírodní překážkou, která přehrazovala cestu sboru k Žilině. Strečňanskou soutěskou, širokou necelých 300 metrů, vede jediná silnice z Vrútek do Žiliny. Samo pohoří je velmi členité, silně zalesněné a v době bojů ležela na horách více jak metrová vrstva sněhu.

Nepřítel položil těžiště své obrany na Malé Fatře do prostoru Strečňanské soutěsky, kde se opevnil především na dominujících výšinách kóty 1176 Grůň a trig. 1069 Polom. Silnou obranu vybudovali fašisté také na přístupech k Žilině.

Velitel 1. čs. armádního sboru se po navázání dotyku s nepřitelem rozhodl rychle překonat nepřátelskou obranu útokem sboru na široké frontě z chodu v sestavě, ve které vojska sboru k Malé Fatře došla. Hlavní úkol v tomto útoku měly plnit jednotky 1. brigády, které s částí sil 3. čs. brigády měly útočit jižně řeky Váhu do prostoru Stráňavy, Višňové. Vpravo, na pravém břehu řeky Váhu, měla útočit část sil 3. čs. brigády ve směru na Liptovec a vyjít do prostoru Varín a pomocí tak vyvrátit německou obranu ve Strečňanské soutěsce.

Pěší prapory zahájily zteč na fašistické postavení v ranních hodinách 12. dubna. Boje probíhaly se střídavými úspěchy.

Výsledkem prvního dne útoku na Malé Fatře bylo ovládnutí některých výšin a překročení celého horského masívu na levém křídle sboru. Nepříteli se však podařilo udržet svá postavení ve Strečňanské soutěsce i dominující výšiny Polom a Grůň. Proto se velitel sboru rozhodl 14. dubna přeskupit síly a prostředky ke zničení těžiště německé obrany v prostoru Polom a Grůň.

Přípravě nového útoku byla věnována značná pozornost. Protože předcházející

boje znovu potvrdily nezbytnost dělostřelecké podpory pěchoty, rozhodl velitel sboru, aby na vrcholky Malé Fatry byla přesunuta děla a minomety. Toto opatření v dalších bojích významnou měrou přispělo k dosažení rozhodného úspěchu. Palebná postavení byla určena na svazích pod Úplazem, na Úplazu, v sedle mezi Úplazem a Minčolem.

Účinnou pomoc příslušníkům sboru v bojích o Malou Fatru poskytl místní obyvatelstvo. Za pomoci národních výborů došlo k mobilizaci civilního obyvatelstva, které v počtu asi 5000 osob pomáhalo v zásobování vojsk.

Dne 17. dubna 1945 obnovila vojska 1. čs. armádního sboru útok na Malé Fatře s cílem vyvrátit německou obranu ve Strečňanské soutěsce. Rozpoutaly se těžké boje, v nichž zteče československých jednotek střídaly protizteče nepříteli. Teprve po pětideenních úporných bojích se podařilo jednotkám sboru 22. dubna zmocnit se trig. 1069 Polom. Boje o kótu 1116 Grůň se protáhly až do 25. dubna.

Boje o Malou Fatru skončily. Vojska sboru po překonání odporu nepříteli a těžkého horského terénu, vyšla z hor. Cesta na Žilinu byla otevřená.

O úpornosti bojů se zmiňuje rovněž s. generál Ludvík Svoboda ve své knize „Z Buzuluku do Prahy“. Tam píše: „Od 13. do 25. dubna zuřily na svazích Martinských holí neuvěřitelně těžké boje, jejichž obtížnost lze směle přirovnat k nejkrvavějším bitvám v Dukelském průsmyku. Pětadvacátého dubna byl obklíčen Berlín a 26. dubna bylo osvobozeno Brno, ale hitlerovci se ve slovenských horách bránili jako zběsilí.“⁵⁾

V době, kdy příslušníci 1. čs. armádního sboru sváděli těžké boje v pohoří Malé Fatry, bojovali u Ostravy příslušníci 1. čs. tankové brigády. Rozhořčených bojů, které se rozpoutaly na přístupech v Ostravě, se spolu se sovětskými jednotkami zúčastnili i naši tankisté. V ranních hodinách dne 30. dubna pronikli do Klimkovic, odkud se přesunuli do prostoru j. Zábřehu nad Odrou. Odtud tanková brigáda spolu se sovětskou pěchotou zaútočila na Ostravu. Krátce po 19. hod. byl osvobozen i střed Ostravy.

Od ploviny dubna se zúčastnila bojů v prostoru Ostravy také 1. čs. smíšená letecká divize v SSSR. Hlavní náplní činnosti 1. čs. smíšené letecké divize byla podpora a ochrana pozemních vojsk, ničení živé síly a techniky nepříteli a průzkum činnosti nepříteli. Za úspěšné plnění ulo-

⁵⁾ L. Svoboda, Z Buzuluku do Prahy, NV, Praha, 1970, str. 361

žených úkolů byla divize vyznamenána několika československými a sovětskými řády.

Jak se vyvíjela situace u 1. čs. armádního sboru po překonání odporu fašistů na Malé Fatře?

V ranních hodinách 30. dubna byly zjištěny známky odchodu nepřítele. Velitel sboru vydal ihned rozkaz k pronásledování. Již v dopoledních hodinách osvobodily Žilinu jednotky 3. brigády a pokračovaly v pronásledování na západ. Do pronásledování přešly i 1. a 4. brigáda.

V noci z 30. dubna na 1. května překročily jednotky 3. brigády Váh v prostoru Velká Bytča, během 1. května jej překročily i jednotky 1. a 4. brigády. Vojska sboru pokračovala v pronásledování protivníka na hřebenech Javorníků. Ve dnech 2. a 3. května jednotky 1. a 4. brigády překonaly odpor nepřítele, zmocnily se obcí Hovčezí a Makov. Další den osvobo-

dili českoslovenští Vojáci Vsetín, kde par-tyzáni spolu s místním obyvatelstvem sváděli urputné boje s německou posádkou. V dalších dnech pokračovaly naše jednotky v útoku a 6. května osvobodily Bystřici pod Hostýnem a Holešov.

V době, kdy povstala Praha a pražský lid zahájil s hitlerovci statečný boj, bojovali vojáci 1. čs. armádního sboru na Moravě. 8. května byli před Prostějovem. Konec války zastihl sbor v prostoru j. Prostějova. Radostné chvíle, které prožívali naši vojáci přibližuje s. generál Ludvík Svoboda: „Chlapci stříleli do vzduchu oslavné salvy ze všech ručních zbraní, které měli po ruce. To bylo slávy a objímání, radosti i slz... Ale ještě nebyl mír. Ještě museli bojovat. Za postupu do prostoru Boskovice—Svitávka—Letovice museli zlomit nepřátelský odpor a teprve pak mohli oslavit konec té dlouhé, ale vítězné války.“⁶⁾

Ve společném boji československých a sovětských vojáků při osvobozování naší vlasti se všestranně upevňovaly spojenecké a internacionální svazky mezi národy SSSR a Československa. Vyjadřují to i slova prezidenta ČSSR soudruha Ludvíka Svobody v odpovědi na telegram, který mu u příležitosti jeho zvolení prezidentem republiky zaslal soudruh A. A. Grečko: „Rád vzpomínám na naši bojovou družbu za druhé světové války v boji proti německému fašismu... V našem společném boji byly položeny základy pevného spojení a věčného přátelství našich národů...“⁷⁾

Velmi důležitým prvkem v působení čs. vojska v SSSR na území osvobozené vlasti byla jeho bezprostřední praktická činnost politická. Ihned po vstupu na území vlasti začaly plnit jednotky 1. čs. armádního sboru v SSSR vedle vlastních bojových úkolů i nové úkoly národní a demokratické revoluce — začaly pomáhat při budování lidové demokratického zřízení v Československu. Významná byla zejména jejich pomoc při upevňování nových orgánů státní moci, při objasňování politiky KSČ apod.

Na území osvobozené vlasti se stal 1. čs. armádní sbor v SSSR jádrem, kolem něhož se postupně začala formovat nová československá armáda.

Mnohé se změnilo za těch třicet let, které uplynuly od konce druhé světové

války. Tak jako všechny oblasti našeho života, všechny vědní disciplíny, tak také vojenství prošlo převratnými, revolučními změnami. Přes tyto skutečnosti má studium minulosti, zvláště v oblasti vojenství svůj oprávněný význam, na který upozorňoval rovněž V. I. Lenin. Pro nás má význam především studium zkušeností Rudé armády z Velké vlastenecké války, ale stejně významným zdrojem poznání jsou i zkušenosti našich příslušníků armádního sboru v SSSR, kteří vedle vlastních poznatků mohli bezprostředně uplatňovat zkušenosti sovětských vojsk.

Velmi poučná a trvale platná je zásada, která se prosazovala v průběhu vytváření čs. jednotky v SSSR a která dosáhla svého vrcholu právě v době bojů sboru na území naší republiky, a to nutnost cílevědomé a systematické politické práce v jednotkách. Výsledky této činnosti byly hmatatelné. Naši příslušníci, především pak komunisté, nescíslněkrát prokázali uvědomělou kázeň, odpovědnost, hrdinství a statečnost — tedy vlastnosti charakteristické pro příslušníka armády nového typu.

Přes nesporné úspěchy, jichž naše jednotka dosáhla, byly i některé nedostatky, které zapříčinily nesplnění úkolů. Velmi cenný je poznatek, který se v činnosti sboru objevuje jako metoda práce — kritický rozbor příčin nedostatků a přijetí účinných opatření. Příkladem jsou zaměstnání se štáby po neúspěšném prvním útoku na Liptovský Mikuláš.

⁶⁾ L. Svoboda, Z Buzuluku do Prahy, NV, Praha, 1970, str. 365

⁷⁾ A. A. Grečko, Osvobození Československa, HPS, 1970, str. 49

Kolik by toho bylo možné napsat o průzkumu. Historie bojů 1. čs. armádního sboru od Dukly až po poslední dny války jen potvrzují, že mnohé úspěchy či nedostatky byly přímo ovlivněny výsledky průzkumu.

V průběhu bojů našich vojáků jsme mnohokrát oceňovali iniciativu, samostatnost, rozhodnost, a to jak velitelů, tak i prostých vojáků. Připomeňme si opatření přijaté za bojů o Malou Fatru, kdy naprosto atypicky se přemístila děla do horského terénu. Toto opatření se ukázalo jako velmi správné a pomohlo významnou měrou splnit úkol sboru. Nebo vytváření dělostřeleckých skupin z kombinace houfnic, PT kanónů a PL kanónů, které podporovaly pěchotu v situaci, kdy sbor neměl tankovou brigádu. 1. čs. armádní sbor bojoval sice v sestavě 18. armády, avšak na samostatném směru. To kladlo vysoké nároky na zkvalitnění organizační a řídicí práce štábů.

Cenné jsou zvláště zkušenosti z bojů 1. čs. armádního sboru v horském terénu, především v bojích na Malé Fatře. Tam

těžiště bojové činnosti spočívalo v prvé řadě v ovládnutí klíčových dominujících výšin.

Ukázala se rovněž nutnost vysoce náročné a systematické přípravy vojska k plnění odpovědných úkolů v těžkých podmínkách boje.

To byly jen některé poznatky a závěry, které nám dávají zobecněné historické zkušenosti z bojů 1. čs. armádního sboru, které by se měly stát jedním z trvalých zdrojů studia našich velitelů. Tyto zkušenosti je nutné studovat a tvůrčím způsobem uplatňovat v soudobých podmínkách rozvoje vojenství a využívat v politicko-výchovné práci příslušníků ČSLA.

V osvobozovacích bojích našich a sovětských vojáků se upevňovala internacionální družba a bojové přátelství, které tvoří osu našich bratrských vztahů se Sovětským svazem. Je proto povinností nás, příslušníků ČSLA, abychom tyto revoluční tradice v duchu Gottwaldova hesla „Se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak“ naší každodenní práci upevňovali a naplňovali.